

ЯПОН ДЭЛГЭЦИЙН БҮТЭЭЛИЙН ХАДМАЛ ОРЧУУЛГАД ХИЙСЭН ШИНЖИЛГЭЭ

(“Чихиро охин сахиусны ертөнцөөр аялсан нь” анимэгийн жишээгээр)

Э.Тогтуун⁶⁵

Л.Соёл⁶⁶

Abstract: This study examines the relationship between spoken Japanese and Japanese subtitles, Chinese subtitles in the animated film *Spirited Away*. Subtitling, as a form of audiovisual translation, operates under time and space constraints that necessitate the selection, compression, and restructuring of linguistic information. While previous research has focused primarily on cross-linguistic subtitling (e.g., Japanese-to-English), the analysis of same-language subtitles remains largely unexplored.

Five key scenes were analyzed: Haku's advice to Chihiro, her parents' transformation into pigs, the contract with Yubaba, the introduction of No-Face, and Chihiro beginning her work at the bathhouse. Comparative analysis of spoken lines and corresponding subtitles revealed consistent patterns: (1) the core meaning of utterances is preserved, (2) redundant, emotional, or pragmatic expressions are frequently omitted, and (3) subtitles are optimized to facilitate viewer comprehension, relying on visual and vocal cues to supplement omitted information.

The findings demonstrate that Japanese subtitles function not merely as verbatim transcriptions but as a form of meaning-oriented linguistic reconstruction. This study contributes a novel perspective to subtitling research by highlighting the process of meaning optimization in same-language subtitles and its implications for audiovisual translation theory. Future research may expand this analysis across additional scenes or works, incorporate quantitative metrics, or investigate the effect of subtitles on viewer understanding and emotional perception.

Түлхүүр үг: дэлгэцийн бүтээл, хасалт, хураангуйлал, мэдээллийн агшаалт, задлан шинжилгээ

1. Удиртгал

Дэлгэцийн бүтээлийн орчуулгын нэг төрөл болох хадмал бичгийн орчуулга бол цаг хугацаа, орон зайн хязгаарлалтын зарчимд баригдан мэдээллийг дамжуулдаг өвөрмөц онцлогтой хэлний үзэгдэл юм. Ер нь хадмал бичиглэл нь ярианы хэлний агуулгыг дэмжиж өгөх үүрэгтэй гэж үздэг ч, бодит байдал дээр зүгээр нэг сэргээн бичиж байгаа зүйл төдий биш юм. Хадмал орчуулга хийх явцад мэдээллийг сонгох, агшааж хураангуйлах, дахин бүтэцчилэх шаардлагатай болдог. Тус өгүүлэлд японы ярианы хэлийг япон хэлээрх хадмал орчуулга болон хятад хэл дээрх хадмал орчуулгатай харьцуулан, хадмал орчуулга хийх явцад утгыг хэрхэн яаж дахин бүтэцчилж байгааг тодруулахыг зорилгоо болголоо.

Ингэхдээ 「千と千尋の神隠し」 (Сэн то Чихиро но камикакүши, утгачлан буулгавал Чихиро охин сахиусны ертөнцөөр аялсан нь) нэртэй, дэлхий дахинаа алдартай япон анимэг судалгааныхаа объект болгон авч, задлан шинжлэх болно. Тус анимэ нь үг хэллэг, илэрхийллээр баян тансаг, цаашлаад сэтгэл хөдлөлийн илэрхийлэл болон бэлгэдэлт шинж чанар нь маш хүчтэй байдаг тул хадмал орчуулгаас үүдэлтэй өөрчлөлтийг задлан шинжлэхэд тохирсон бүтээл юм.

⁶⁵ Ph.D, МУИС, ШУС, ХУС, Ази судлалын тэнхим, ORCID: 0009-0004-9465-0502

⁶⁶ Ph.D, МУИС, ШУС, ХУС, Ази судлалын тэнхим, ORCID: 0000-0003-0162-4598

2. Сэдвийн судлагдсан байдал

2.1 Хадмал орчуулгад холбогдох судалгаа

Хадмал орчуулга гэдэг нь кино, телевизийн нэвтрүүлэг, анимэ зэрэг дэлгэцийн бүтээлийн хэл яриаг бичгийн хэл рүү орчуулан буулгаж, түүнийгээ дэлгэцнээ байршуулдаг үйлдэл болох талаар өмнө дурдсан. Орчуулга судлалд ийм хэлбэрийн орчуулгыг Audiovisual translation (харах сонсох мэдрэмжид тулгуурласан орчуулга)-ын нэг төрөлд багтаан үздэг (Díaz Cintas & Remael, 2007). Audiovisual translation бол дүрс хөдөлгөөн, дуу авиа, үг хэл зэрэг хэд хэдэн элементийг нэгтгэсэн дэлгэцийн бүтээлд хийгддэг орчуулгыг судлагдахуунаа болгодог судалгааны салбар бөгөөд хадмал орчуулга болон дуу оруулгын орчуулгын төрлийг хамардаг.

Хадмал орчуулгад холбогдох судалгаанаас харахад дараах хэдэн өнцгийг тодруулах зорилготой байна. Үүнд:

Нэгдүгээрт, хадмал орчуулгын цаг хугацаа болон орон зайн хязгаарлалттай хамааралтай судалгаа.

Хадмал орчуулга нь бусад төрлийн орчуулга (уран зохиолын орчуулга, албан бичгийн орчуулга)-аас хэд хэдэн ялгарах онцлогтой. Тухайлбал, цаг хугацаа болон орон зайн хязгаарлалттай байдаг. Хадмал бичиг нь тодорхой тогтоосон цагт л дэлгэц дээр гарч ирдэг. Тийм болохоор үзэгч сонсогчид богино хугацаанд тогтож унших боломжтой байхын тулд үсгийн тоог хязгаарлах шаардлагатай. Иймэрхүү хязгаарлалт хийх шаардлагатай болохоор хадмал орчуулга хийхэд эх сурвалжид байгаа мэдээллийг тэр хэвээр нь (бүтнээр нь) орчуулах биш, өгөгдсөн мэдээллийг хураангуйлан товчлох шаардлага гарч ирдэг. Хадмал орчуулгад иймэрхүү мэдээллийг хураангуйлан багасгахыг орчуулгын маш чухал ур чадвар гэж үздэг (Gottlieb, 1992; Shinohara, 2018)

Хоёрдугаарт, соёлын илэрхийллийн орчуулгатай холбоотой судалгаа.

Хадмал орчуулгад соёлын шинжтэй элементийн орчуулга нь чухал асуудал болж байдаг. Дэлгэцийн бүтээлд тодорхой нэг соёлд л байдаг уламжлал, үнэт зүйлсийг олноор багтсан байх ба эдгээрийг хэрхэн яаж орчуулах вэ гэдэг ч бас чухал сэдэв нь болж байдаг. Орчуулга судлалд иймэрхүү тухайн соёлд байдаг өвөрмөц илэрхийллийг “Culture-specific items” (Pedersen, 2011) гэж томъёолдог.

Соёлын илэрхийллийн орчуулгатай холбогдуулахад, хэд хэдэн орчуулгын тактикийг гаргаж ирсэн. Тухайлбал, орчуулга судлалд үгчилсэн орчуулга, утгачилсан орчуулга, соёлын дүйцүүлсэн орчуулга, орчуулахгүй орхих зэрэг аргууд бий гэж үздэг (Baker, 2011). Гэвч, хадмал орчуулгад үг үсгийн тоонд хязгаарлалт хийгддэг учраас, соёлын илэрхийллийг тайлбарласан байдлаар орчуулахад төвөгтэй, хураангуйлан товчилсон орчуулга хийхийг шаардах тохиолдол их гардаг.

Орчуулга бол дан ганц үгийг сольж тавих үйлдэл бус, соёлыг зуучлан дамжуулах үйлдэл мөн гэж үзэх өнцөг бас байна. Орчуулга судлалд “орчуулагч хүн бол ялгаатай соёлуудын хоорондох утгыг зохицуулах үүрэг хүлээдэг” гэж үзэх нь бий (Venuti, 1995). Тэр тусмаа хадмал орчуулгад, дүрс бичлэг болон дуу авианы мэдээллийг нэгэн зэрэг үзүүлдэг болохоор соёлын шинжтэй утга нь хадмал орчуулгаар биш, өөр бусад элементээр хамжин илэрч байж бас болно.

Гуравдугаарт, хадмал орчуулгыг гадаад хэл сурахад ашиглах боломж ба түүнд тулгарах бэрхшээлтэй холбоотой судалгаа.

Гадаад хэл суралцагч нарт хадмал орчуулга хэр ач холбогдолтой вэ гэдгийг тодруулах зорилготой шинжилгээ бас хийгдэж байна. Ийм өнцгийг судлах боломжтой гэдгийг харуулсан судалгаанаас дурдвал Японы судлаач Т.Хосака болон М.Шимада (2017) нарын Японы дэлгэцийн бүтээлүүд дэх дүрүүдийн харилцан яриа болон англи болон бусад хэлээрх хадмал орчуулгыг харьцуулсан дүн шинжилгээ болно.

2.2 「千と千尋の神隠し」 (“Сэн то Чихиро но камикакүши”, утгачлан буулгавал “Чихиро охин сахиусны ертөнцөөр аялсан нь”) анимэд холбогдох судалгаа

Тус бүтээлд холбогдох судалгаа нь дараах гурван чиглэлд голчлон хийгдэж байна. Үүнд: Нэгдүгээрт, Хадмал орчуулга болон тэмдэгтийн онолд тулгуурласан судалгаа.

Сүүлийн үед хийгдэж байгаа судалгаагаар, хадмал орчуулга нь дүрс зураглал болон дуу авиагаар илэрхийлэх бүхий л мэдээллийг дахин бүтэцчилж чадахгүй, утгын нэг хэсэг нь устгагдаж байна гэдгийг онцлон тэмдэглэж байна.

Хоёрдугаарт, хэл шинжлэл болон соёлын илэрхийлэлд холбогдох судалгаа.

Энэ чиглэл дээр Ёоко Старт (2007) судалгаа хийжээ. Тэрээр, тус бүтээл дэх япон хэлээрх илэрхийлэл болон соёлын шинжтэй элементүүд нь орчуулагдсан хэлэндээ хангалттай тусгагдах боломжгүй байх тохиолдол байгааг өөрийн судалгаандаа харуулав.

Гуравдугаарт, дүрүүдийн хэлний судалгаагаар дүрүүдийн яриа, хэлний хэрэглээ нь орчуулагдах явцад өөрчлөгдөх боломжтой гэдгийг гаргаж тавьсан байна.

2.3 Судалгааны зорилго

Тус анимэний судлагдсан байдлаас харахад тэдгээр судалгааны дийлэнх нь япон хэлнээс англи хэл рүү орчуулсан орчуулгад голчлон анхаарал хандуулж, задлан шинжилжээ. Харин япон хэл дээрх дуу авиа болон япон хэлээрх хадмал орчуулга гэсэн нэг хэлний хүрэн доторх орлуулалт, мөн хятад хэлээрх хадмал орчуулгатай харьцуулсан судалгааг одоогоор олж харсангүй.

Тиймийн учир тус судалгаа нь нэг хэлний хүрээнд хадмал орчуулгаар дахин бүтэцчилэх, түүнийг хятад хэлээрх хадмал орчуулгатай харьцуулах гэдэг өнцгөөс харж хийгдэж байгаагаараа шинэлэг тал болж өгнө гэж харж байна.

3. Судалгааны арга

3.1 Задлан шинжилгээний талбар

Тус судалгаанд, бүтээлийн хүүрнэлийн хувьд чухал агуулгыг харуулдаг дараах гурван үзэгдлийг объектоо болгоно. Үүнд:

1. Хакү хүү Чихиро охинд зөвлөгөө өгдөг үзэгдэл
2. Чихиро охины аав ээж хоёр гахай болж хувирдаг үзэгдэл
3. Юүбабатай гэрээ байгуулдаг үзэгдэл

3.2 Задлан шинжлэх дэс дараалал

1. Дуу авиа болон хадмал бичиглэлийг бичиж оруулах
2. Япон хэлээрх дүрийн яриа, япон хэлээрх хадмал бичиглэл, хятад хэлээрх хадмал орчуулгыг харьцуулах
3. Өөрчлөгдсөн хэсгийг ангилан ялгах (хасаж богиносгох, хураангуйлах, сольж хэлэх зэрэг)
4. Задлан шинжилгээ хийх

4. Задлан шинжилгээ

4.1 Хакү хүүгийн зөвлөгөө өгдөг үзэгдэл

Энэ үзэгдэл дээр хамгийн чухал мэдээлэл болох “Нэрээ битгий мартаарай” гэдгийг хичээнгүйлэн сануулж хэлнэ.

Харьцуулсан хүснэгт 1. (япон хэлээрх дуу авиа, япон хадмал, хятад хадмал)

Эх яриан текст	Япон хадмал	Хятад хадмал	Өөрчлөлтийн хэлбэр	Задлан шинжилгээ
本当の名前は しっかり隠し ておくんだ よ。 Жинхэнэ нэрээ сайтар нуудаг юм шүү.	本当の名前は しっかり隠し ておくんだ よ。 Жинхэнэ нэрээ сайтар нуудаг юм шүү.	把本命好好藏 起来。 Жинхэнэ нэрээ сайн нуугаарай.	Япон хэлний хүрээнд өөрчлөлт байхгүй. Япон, хятад хэлний хооронд баймжийн өөрчлөлт ажиглагдаж байна.	Япон хэлээрх хадмалд “隠してお くんだよ” (нуудаг юм шүү) гэсэн хичээнгүйлэн анхааруулж захисан үгийг “藏起来” (нуугаарай) гэж энгийн байдлаар анхааруулсан.
名を奪われる と帰り道が分 からなくなる んだろ。 Нэрээ булаалгачихвал харих замаа мэдэхгүй болчихно биз дээ.	名を奪われる と帰り道が分 からなくなる んだろ。 Нэрээ булаалгачихвал харих замаа мэдэхгүй болчихно биз дээ.	名字一旦被夺 走了就会找不 到回家的路 Нэрээ булаалгачихвал гэртээ харих замаа олохгүй шүү.	Япон хэлний хүрээнд өөрчлөлт байхгүй. Япон, хятад хэлний хооронд баймжийн өөрчлөлт ажиглагдаж байна. Өөр үгээр сольж орчуулсан	Япон хэлээрх “...分 からなくなるんだ ろ” (мэдэхгүй болчихно биз дээ) гэж бататган лавлаж асуусан санаа хятад хэлэнд тусгагдаагүй байна. “...мэдэхгүй болчихно биз дээ” гэсэн хэсгийг “... (олохгүй шүү)” гэж өөр үгээр орчуулсан.

4.2 Аав, ээжийн гахай болж хувирдаг үзэгдэл

Энэ хэсгийн үзэгдэлд, бусдын мэдлийн орон зай (хоолны газар) руу дураараа нэвтэрч, эд юм (хоол унд)-ыг зөвшөөрөлгүй авч хэрэглэх нь ямар их хор хөнөөлтэй болохыг харуулдаг.

Харьцуулсан хүснэгт 2. (Япон хэлээрх дуу авиа, япон хадмал, хятад хадмал)

Эх яриан текст	Япон хадмал	Хятад хадмал	Өөрчлөлтийн хэлбэр	Задлан шинжилгээний дүгнэлт
わあ、すごいわ ねえ。 Пөөх, ямар мундаг юм бэ	わあ、すごいわ ねえ。 Пөөх, ямар мундаг юм бэ	好丰富啊 Ямар их (баялаг) юм бэ	Япон хэлний хүрээнд өөрчлөлт байхгүй. Хятад хэлэнд үг нэмсэн.	Япон хэлэнд байхгүй “富” (баялаг) гэх үгийг нэмсэн.
いいわよ、そ のうち来たら お金を払えば	いいわよ、そ のうち来たら お金を払えば	没关系，等一 下有人来再付 钱就行了	Япон хэлний хүрээнд өөрчлөлт байхгүй. Хятад хадмалд үг нэмсэн.	Хятад хадмалд “有人” (хүн нь) гэдгийг нэмж утгыг тодруулсан

Эх яриан текст	Япон хадмал	Хятад хадмал	Өөрчлөлтийн хэлбэр	Задлан шинжилгээний дүгнэлт
いいんだから。 Зүгээр дээ, тэгж байгаад ирэхээр нь мөнгийг нь төлчихвөл болчих болохоор.	いいんだから。 Зүгээр дээ, тэгж байгаад ирэхээр нь мөнгийг нь төлчихвөл болчих болохоор.	Зүгээр ээ, хүн нь ирэхээр мөнгийг нь төлчихөд болно.		
千尋も食べな。 Чихиро ч бас идээрэй.	千尋（ちひろ）も食べな。Чихиро ч бас идээрэй.	千尋也来吃 Чяньшюнь ч бас ирээд идээрэй	Япон хэлний хүрээнд орчуулгад гэсэн бичиглэлийн ард хаалтад дуудлагыг нь нэмж оруулсан. Хятад хадмалд үг нэмсэн.	“千尋”-гийн ард（ちひろ） Чихиро гэж хадаж өгсөн. Хятад хадмал орчуулгад “来” (ирээд) гэдгийг нэмсэн.

4.3 Халуун усны эзэн авгайтай гэрээ байгуулдаг үзэгдэл

Санасандаа хүрэхийн тулд тодорхой хугацаанд бас тодорхой хэмжээгээр зайлшгүй ухарч, байдлыг тандах хэрэгтэй гэдгийг харуулдаг.

Харьцуулсан хүснэгт 3. (япон хэлээрх дуу авиа, япон хадмал, хятад хадмал)

Эх яриан текст	Япон хадмал	Хятад хадмал	Өөрчлөлтийн хэлбэр	Задлан шинжилгээ
契約書だよ。 Энэ гэрээ байна.	契約書（けいやくしょ）だよ。 Энэ гэрээ байна.	这是契约书 Энэ гэрээ.	Япон хэлний хүрээнд “гэрээ” гэсэн ханзны ард хаалтад дуудлагыг нь нэмж оруулсан.	Ханз уншиж чадахгүй үзэгчид зориулж “кээякүшо” дуудлагыг нэмсэн.
そこに名前を書きな。働かせてやる。 Наанаа нэрээ бич. Ажиллуулаад өгье л дөө.	そこに名前を書きな。働かせてやる。 Наанаа нэрээ бич. Ажиллуулаад өгье л дөө.	在上面写上名字 我给你工作 Дээр нь нэрээ бич. Би чамд ажил өгье.	Япон хэлний хүрээнд өөрчлөлт байхгүй. Өөр үгээр орчуулсан. Занаж сүрдүүлсэн утга хятад	Япон хэлний “働かせてやる” (ажиллуулаад өгье л дөө) гэдгийг “我给你工作” (би чамд ажил өгье) болгож, занаж сүрдүүлсэн утга баларсан.

Эх яриан текст	Япон хадмал	Хятад хадмал	Өөрчлөлтийн хэлбэр	Задлан шинжилгээ
			хадмалд баларсан.	
<p>贅沢な名だね。今からお前の名前は千だ。分かったら返事をするんだ千。</p> <p>Тансаг нэр байх нь ээ. Одоогоос чиний нэр бол Сэн. Ойлгосон бол хариулаач Сэн.</p>	<p>贅沢な名だね。今からお前の名前は千だ。分かったら返事をするんだ千！</p> <p>Тансаг нэр байх нь ээ. Одоогоос чиний нэр бол Сэн. Ойлгосон бол хариулаач Сэн!</p>	<p>真是奢侈的名字! 从今后你的名字叫小千, 知道了吗? 你叫小千, 知道了就回答我, 小千!</p> <p>Ямар тансаг нэр вэ. Өнөөдрөөс эхлээд чамайг Шяочянь гэнэ. Ойлгосон уу? Чамайг Шяочянь гэж дуудна Ойлгосон бол надад хариулаач, Шяочянь!</p>	<p>Япон хэлний хүрээнд өөрчлөлт байхгүй. Хоёр хэлний хооронд хандлага өөрчлөгдсөн. Үг өөрчлөгдсөн. Хятад хэлэнд үг, өгүүлбэр нэмэгдсэн.</p>	<p>Япон хэлний “贅沢な名だね” (Тансаг нэр байх нь ээ) гэснийг “真是奢侈的名字!” (Ямар тансаг нэр вэ) гэж хадсан.</p> <p>Япон хэлний “今から” (Одоогоос) нь хятад хэлэнд “” (өнөөдрөөс) гэж өөр үгээр буусан. Япон хэлэнд байхгүй “知道了?” (Ойлгосон уу?)”, “你叫小千(Чамайг Шяочянь гэж дуудна)”, “...надад...” зэрэг үг хэллэгийг нэмсэн.</p> <p>Хятад хадмалд охины нэрд “小(Шяо)” гэх хятад хэлний нэрлэх хүүхэд, залуу хүнийг дотночлох утгатай үг нэмсэн.</p>

5. ДҮГНЭЛТ

Япон хэлээрх эх яриан текстийг япон, хятад хэлээрх хадмал орчуулгатай харьцуулж үзээд дараах дүгнэлтийг гаргаж байна. Үүнд:

1. Нэг хэл (япон хэл)-ний хүрээнд хийгддэг хадмал орчуулга нь харааны чадвар, унших чадвар сул хөгжсөн тодорхой нэг бүлэгт зориулагдсан байх магадтай.
2. Нэг хэл (япон хэл)-ний хүрээнд дүрийн сэтгэл хөдлөл, баймжийн илэрхийлэлд нэмэгдэх, хасагдах зарчим хэрэглэгддэггүй.
3. Хятад хэлээр хийгдсэн хадмал орчуулгад утгын гол цөм өөрчлөгдөөгүй.
4. Хятад хэлээрх хадмалд дүрийн сэтгэл хөдлөл, баймжийн илэрхийлэл эх ярианаас өөр байдлаар уншигдах өнгө аяс анзаарагдаж байна.

5. Хятад хэлээрх хадмалд эх ярианы текстэд байхгүй үг өгүүлбэрийг нэмсэн нь утгыг тодотгож өгсөн байна.
6. Хятад хэлээрх хадмалд эх ярианы текстийн үг өгүүлбэрийг утга ойролцоо өөр үг өгүүлбэрээр сольж орчуулсан байна.

Хадмал орчуулгыг бол цаг хугацаа, орон зайн хязгаарлалтын зарчимд тулгуурлан хийдэг ч гэлээ зүгээр нэг үсэгжүүлэх үйлдэл биш, утгыг оновчтой тодорхой болгодог үйл явц юм. Нөгөөтээгүүр, сэтгэл хөдлөлийн шинжтэй мэдрэмж, хүмүүс хоорондын харилцааны хандлага, баймжийн утга гээд бодит хэрэглээний шинжтэй мэдээллийн тодорхой нэг хэсэг нь устгагдах, балрах, өөрчлөгдөх зэрэг үзэгдэл гардаг байна. Гэхдээ, эдгээр өөрчлөлт нь дүрс зураглал болон дуу авианы тусламжтайгаар нөхөгдөж байх урьдчилсан тохиргоотой байна. Хадмал орчуулга бол дүрс зураглалыг үзэж сонсох явцад үйлчилдэг хэлний илэрхийллийн нэмэлт, оновчтой хэлбэр юм.

Ном зүй

- Díaz Cintas, J., & Remael, A. (2007). *Audiovisual Translation: Subtitling*. Manchester: St. Jerome Publishing.
- Shinohara, Y. (2018). *Japanese Audiovisual Translation and Cultural Adaptation*. Tokyo: Hituzi Shobo.
- Gottlieb, H. (1992). A New University Discipline. J. Díaz Cintas-Д, *Translation and the Media* (61-75). London: Routledge.
- Pedersen, J. (2011). *Subtitling norms for television: An Explorative Study*. Amsterdam: John Benjamins Publishing.
- Baker, M. (2011). *In Other Words: A Coursebook on Translation (2nd ed.)*. London: Routledge.
- Venuti, L. (1995). *The Translator's Invisibility: A History of Translation*. London: Routledge.
- Hosaka, T., & Shimada, M. (2017). *A Study on Subtitle Translation: Constraints and Reduction Strategies*.
- Sturt, Y. (2007). Japanese Languages and Culture in Spirited Away. (1-12). Edingburgh: The University of Edingburgh.

